

La solitud catalana de Fèlis Gras

AUGUST RAFANELL *Universitat de Girona*

RESUM: La participació de Fèlis Gras als Jocs Florals de Barcelona va suposar el trencament del catalanisme amb la reivindicació local dels francesos del sud, capitanejada pel Felibratge. De retruc, va representar la fractura d'un marc de referències, culturals i lingüístiques, fins llavors compartit entre occitans i catalans.

PARAULES CLAU: Fèlis Gras, Felibratge, Jocs Florals, catalanisme, vigatanisme, francofilia.

ABSTRACT: Fèlis Gras's participation in the *Jocs Florals* of Barcelona meant the divorce between Catalanism and the claims of the people from the French Midi, led by the *Felibrige*. The knock-on effect was the break-up of a decisive partition of a reference framework, both cultural and linguistic, which up to that point had been shared by Occitans and Catalans.

KEYWORDS: Fèlis Gras, *Felibrige*, *Jocs Florals*, Catalanism, *vigatanisme*, Francophilia.

A la memòria de Jordi Castellanos

La visita del *capoulié*

El matí del dijous 4 de maig del 1893, Fèlis Gras, màxima autoritat del felibratge provençal, baixava a l'estació de Barcelona, coneguda popularment com a «estació de França». Arribava amb el primer tren que duia un convidat estranger als Jocs Florals. Gras esperava trobar-s'hi un comitè de rebuda més o menys nombrós, format pels adeptes del país. A l'andana raquítica i provincial de Barcelona, en canvi, el *capoulié* va passar inadvertit. Els que l'havien anat a rebre, el capellà-poeta Jacint Verdaguer al capdavant de tots, no el van conèixer. N'havien sentit a parlar, potser n'havien llegit l'obra i tot, però no l'havien vist mai. Com relata un paper pròxim a la causa, una tal indiferència no era d'estranyar, «per haverse esclarit molt massa entre'ls provenzalistas catalanistas las íntimas relaciones que un temps mantingueren ab honor de las tradiciones comunas y profit d'abduas regions».¹

1. N. VERDAGUER CALLÍS, «Festas catalanistas», *La Veu de Catalunya*, III: núm. 20, 14-5-1893, p. 233.

Per la convocatòria d'aquell any, la festa poètica de Barcelona es vestia de gala perquè commemorava el cinquè centenari de la seva institució, rèplica de la que setanta anys abans s'havia produït a Tolosa. El consistori barceloní del 1893 va proposar el nomenament de quatre vicepresidències d'honor, corresponents «á las regions en que's parla catalá ó llenguas similars ó derivadas de la nostra».² Van ser designats a l'efecte Frederic Mistral en representació de la Provença, Teodor Llorente de València, Marian Aguiló de les Balears i Justí Petratx de la Catalunya francesa. Mistral va acabar excusant la seva presència a Barcelona. No es devia veure amb cor d'anar-hi sol, perquè qui l'havia d'acompanyar, el majoral Paul Mariéton, es trobava indisposat a París. El suplent natural era el notari, jutge de pau i capolier del *Felibrige* Fèlis Gras. Però sembla que a aquest el desplaçament al sud no li feia gaire peça. Mistral li escrivia que «cela n'a pas l'air de t'amuser», però també li recordava que no hauria de desapropiar l'ocasió de fer el «voyage catalan que tout grand félibre se doit». Malgrat tot, Catalunya seguia ocupant un lloc d'honor en el repertori felibre; i a més, Montserrat «c'est un peu notre Mecque».³

Així és que l'avinyonès Fèlis Gras es va presentar a Barcelona, i, com que ningú no l'esperava, degué agafar tot sol la calessa que el va conduir al capdavant de la Rambla. Entre l'equipatge hi duia la *Coupo Santo*: el símbol de la germandat catalano-provençal, la reliquia més preuada dels felibres. Un cop instal·lat a l'Hotel Oriente, va rebre la visita del bisbe de Vic, president dels Jocs d'aquell any, escortat per tota una comitiva de canonges i mantenidors. I del capità general de Catalunya, que va brindar-se a hostatjar l'il·lustre literat francès al palau de Governació. Mentrestant, «pèr carriero li vendeire de journau cridavon: "La arribada del capoulié F. Gras!"» («pel carrers els venedors de diaris cridaven: "L'arribada del capolier F. Gras!"»). Almenys això és el que vol fer creure el rossellonès aprovençalat Joan Monné en la seva crònica pensada per a ús de felibres. El cert és que no he sabut localitzar als diaris del moment gaires articles que «retrasien li merite valènt de l'òste de Catalougno e fasien la bèn-vengudo à noste ami» («retreien els mèrits valuosos de l'hoste de Catalunya i donaven la benvinguda al nostre amic»)⁴.

Tot i que hàgim de dubtar de la seva popularitat al sud del Pirineus, no és menys cert que la premsa catalanista va presentar la visita de Gras com un fet d'excepció. Les planes de *La Veu de Catalunya* en van anar plenes, i descrivien el Felibratge com «la representació genuina y viventa d'aquella Provença que á Catalunya doná sos amors y presta sos serveys de germana, y que de Catalunya obtingué adequada

2. «Novas», *Lo Catalanista*, VII: núm. 270, 20-11-1892, p. 14.

3. R. JOUVEAU, *Histoire du Félibrige (1876-1914)*, Ais de Provença: edició de l'autor, 1970, p. 211.

4. J. MONNÉ, «Crounico. Fèsto de Barçilouno e Santo-Estello a Carcassouno», *Lou Felibrige*, VIII: 1893, p. 41. Adjunto la traducció catalana només dels textos escrits originalment en provençal mistralià, pressuposant que el lector no hi està gaire familiaritzat.

correspondència». El convit florallesc havia de posar de manifest la demostració d'«hermosas y tal vegada –¿qui sap?– ab el temps fecondas intimitats» entre els dos moviments germans.⁵ Aquesta mena de literatura apareixia en un mitjà tendencios. L'hebdomadari *La Veu de Catalunya* capitanejava el catalanisme tonsurat i conservador, que se sol identificar amb el nom de «vigatanisme». El seu director no escatimarà espai per fer-ne una exhibició, a propòsit de la presència del dirigent provençal a Catalunya. Narcís Verdaguer Callís va glossar els mèrits literaris del capolier, començant pels que emanaven del poema *Li carbounié*, que «es á nostre judici una verdadera obra mestra», producte d'un autor de «temperament actiu, inteligencia vivíssima, imaginació férvida». El més probable és que Verdaguer Callís hagués conegut el text de Gras per la traducció catalana en prosa d'Antoni Careta i Vidal, publicada cinc anys abans a la revista *La Il·lustració Catalana*.⁶ Però, per Verdaguer Callís, Gras també era l'autor de *Tolozza*, poema èpic que, tot i l'aplaudiment de Mistral, «la Provenza no estimá, ni nosaltres hem estimat [...], apesar de la grandor de son mérit de factura, per la deplorable tendencia de son ideisme».⁷

Aquest veredicta tenia tota la lògica del món, venint d'on venia. Altrament, ¿com podia conceptuar un al·legat en favor de l'heretgia albigea una publicació com *La Veu de Catalunya*, que batallava «pro aris et focis»? ¿Com podia trobar bé uns versos que a cada moment blasraven la primera croada intraeuropea de la història? A *Tolozza*, més que enlloc, Gras havia fonamentat el particularisme meridional en la lluita contra l'Església: «Aqueste poble es pas fautible. / Davans l'ireligioun di prèire counsacra / E si marrits eisèmple, a cessa d'adoura» («Aquest poble no és pas culpable. / Davant la irreligió dels predicadors consagrats / I dels seus mals exemples, ha deixat de creure»)⁸. Les pegues que hi posava el director de *La Veu de Catalunya* estaven justificades. Més que n'haurien estat si Verdaguer Callís hagués entrevist en l'«obra mestra» de Gras un vague (o un no tan vague) reflex simbòlic de carbonarisme.

Els actes de la discòrdia

Abans de pujar a l'escenari per adreçar-se a les autoritats locals, Gras degué sentir la vibració d'un món que no era pas el seu. La visita inesperada del bisbe de

5. «Lo capoulié del Felibrige a Catalunya», *La Veu de Catalunya*, III: núm. 19, 7-5-1893, p. 220-222.

6. «*Los carboners*», poema de Fèlix Gras, traduït per A. Careta y Vidal», *La Il·lustració Catalana*, VIII: núm. 170, 17-8-1887, p. 238-239; VIII: núm. 171, 31-8-1887, p. 254-255; VIII: núm. 172, 15-9-1887, p. 270-270; VIII: núm. 173, 30-9-1887, p. 286-287; VIII: núm. 174, 15-10-1887, p. 299-303; VIII: núm. 175, 31-10-1887, p. 316-319; VIII: núm. 176, 15-11-1887, p. 334-335; VIII: núm. 177, 30-11-1887, p. 347-351; VIII: núm. 178, 15-12-1887, p. 366-367; VIII: núm. 179, 31-12-1887, 379-383.

7. N. VERDAGUER CALLÍS, «En Fèlix Gras actual capoulié del Felibrige», *La Veu de Catalunya*, III: núm. 19, 7-5-1893, p. 221-222.

8. F. GRAS, *Tolozza. Geste provençale*, París: G. Fischbacher, 1881, p. 76-77.

Vic amb tot el seguici va fer com d'aperitiu del que vindria després. Finalment, a primera hora de la tarda del diumenge 7 de maig, va tenir lloc al saló gòtic de la Llotja de Barcelona la festa grossa dels premis. Martínez Campos, braç executor del règim vigent a Espanya, va pronunciar un treballós «s'obre la festa». I el bisbe Morgades va expel·lir, més que un discurs literari, una homilia plena de referències a l'amor evangèlic, a una pàtria tirant a ambigua, però sobretot a la fe catòlica, apostòlica i romana. Falten menys de dos mesos perquè la consagració de la basílica de Ripoll, la gran obra de restauració d'un cert país, es faci realitat. Al cap de dos mesos, els primers comtes de Barcelona reposarien en el panteó que se'ls havia reservat, al costat de les restes dels bisbes que el 1835 s'havien salvat de la turba. El discurs de Morgades es converteix en un al·legat en favor de la Catalunya intrínsecament cristiana, i en una censura dels nous aires que volien repensar-la, o destruir-la. El papa Lleó XIII, autor de la combativa encíclica *Humanum genus*, havia d'il·luminar el catalanisme. Perquè els bons catalans «cerquém la veritat per medi de la Fé». Fora de la fe, no hi havia Catalunya. Les paraules de Morgades postulaven així mateix un cert regionalisme, «una certa vida propia», sempre dintre de la «defensa de la integritat nacional». Postulaven la circulació de la mateixa «sanch catalana» que havia combatut a Girona i al Bruc «per escarmentar durament als enemics de sa fé y de sa Pàtria».⁹ Per escarmentar els republicans, els lliurepensadors, els moderns. També, no calia dir-ho, per fulminar el mal que venia de França.

En el moment de prendre la paraula, Gras va esgrimir «un bouquet de provençalo acampa dins li terro dóu Mas di Falabrego» («una floreta provençal collida a les terres del Mas dels Lledons»), el teló de fons de *Mirèio*, i va continuar en provençal el seu discurs. El van entendre, els catalanistes? En podem dubtar. Si més no, hem de dubtar que els presents a la Llotja de Barcelona haguessin entès perfectament el provençal rodanenc de Gras. Sinó que el capolier va ser prou hàbil per farcir el seu *récit* amb tot de noms molt familiars per a la concurrència. El cas és que el seu discurs va repassar el nomenclàtor del vincle catalano-provençal, iniciat amb la propaganda de Víctor Balaguer i prosseguit amb l'apostolat d'Albert de Quintana al concurs del Centenari de Petrarca: «E iéu ai vist lou popple d'Avignou, debout, l'aclamant e d'ouero de tèms cridant: “Vivo la Catalogno!”» («I jo vaig veure el poble d'Avinyó, dempeus, aclamant-lo i a cada moment cridar: “Visca Catalunya!”»). Avesats a limitar l'expressió indígena al quadrilàter provençal, «un jour veguerian l'aubo parèisse sus li Pirinèu» («un dia vam veure aparèixer l'alba sobre els Pirineus»). En aquell discurs refulgia Jacint Verdaguer, present a la sala de la Llotja, que amb *L'Atlàntida* va produir «lou pouèmo di pouèmo Catalan, l'obro

9. «Discurs del president del Consistori, Excm é Ilm. Dr. D. Joseph Morgades y Gili», *Jochs Florals de Barcelona. Any XXXV de llur restauració*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, 1893, p. 45-54.

genialo de vosto raço [que] esbalauvissié lou mounde» («el poema dels poemes catalans, l'obra genial de la vostra raça que va esbalair el món»).10

Jouveau diu que les paraules de Gras a Barcelona van posar en relleu un «discours tricolore du Capoulier tricolore».¹¹ Però el principal historiador del *Felibrige* arribarà a misses dites. La veritat és que el discurs de Gras no tenia la més mínima coloració francesista. Si de cas, la seva tria monolingüe provençal podia fer pensar en un cromatisme d'importació, còpia més o menys volguda del que destenyia al sud del Pirineus. Potser ho va entendre així el flamant capità general de Catalunya, Arsenio Martínez Campos, indignat amb l'aire exclusivista que havia pres l'acte. El mateix personatge que havia ofert la seva residència oficial al felibre sembla que va dir al bisbe de Vic que, «a haber sabido lo que aquí tenía que ocurrir, en lugar de venir yo, hubiera enviado una compañía de soldados».¹²

La irritació del general Martínez Campos no la degueren originar les frases historiades de Gras, sinó més aviat les que van esgrimir els altres oradors, començant pel gallec conservador i catòlic Alfredo Brañas, que, per boca de Verdaguer Callís, havia retret Irlanda com a exemple de rescabament nacional: «Esperant que'l sol de la llibertat, que ha lluhit á la fi pera la Irlanda després de set segles de interminable foscor, se llevi sobre l'horizó de nostras patrias, esplendent de llum, predich de calor vivificant y germanívol.»¹³ El cert és que, en tot l'acte de Llotja, la llengua oficial d'Espanya va brillar per la seva absència. I el cert és, com relata la premsa neutra, que «se ha encontrado este año (y no tanto como hemos oído a otros) la nota patriótica que, por lo visto, no ha sido del agrado del capitán general».¹⁴ Així ho van copsar molts catalanistes, i així ho va copsar el reporter de *La Cigalo d'Or* de Montpeller: «Au mitan de las óuvaciéus que ié soun estados fachos, noste Capoulié a vist –e n'es esta pretouca mai que tout– embé quanto precisiéu, embé quanto forço, toutes, ailai, omes dau poble, pouètos, artistas, mounde de l'aristoucracio, prelats, revendicon lous drechs de la raço. Fau avoua, à nosto vergougno, que dins lou Miejour francés sèn pa'ncaro tant avançats. Ardi! felibres, bouleguen-nous!» («Enmig de les ovacions que s'hi van fer, el nostre capoulier ha vist –cosa que el va colpir més que cap altra– amb quanta precisió, amb quanta força, tots, allà, homes del poble, poetes, artistes, món de l'aristocràcia, prelats, reivindiquen els drets de la raça. Vinga, felibres, espavilem-nos!»).15

10. «Discurs del capoulié del Felibrige, D. Félix Gras», *Jochs Florals de Barcelona. Any XXXV de llur restauració*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, 1893, p. 56-57.

11. JOUVEAU, *Histoire du Félibrige*, p. 211.

12. *La Renaixença*, 22-5-1893, p. 4.490.

13. «Discurs de gracias, de Don Alfrèt Brañas», *Jochs Florals de Barcelona. Any XXXV de llur restauració*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, 1893, p. 221-222.

14. «El incidente del domingo», *El Cronista de Barcelona*, 9-5-1893, p. [2].

15. T. E., «Lou Capoulié Fèlis Gras à Barcelouno», *La Cigalo d'Or*, VII: núm. 99-100, maig-juny 1893, s. p.

El vespre del diumenge 7 de maig, Gras va presidir el sopar en honor dels poetes forasters al restaurant dit «de França». Va desenfundar la *Coupo Santo* i va llegir la missiva que li havia confiat Mistral mateix. El bisbe de Vic no hi va comparèixer. Sí que hi era el canonge Collell, capità del vigatanisme teòric, que va declamar la seva versió catalana de l'himne provençalista. El president del consistori es va perdre doncs la taulada i el discurs del cappare del Felibratge que expressava, com diu Jouveau, «un constat de défaite».¹⁶ Després de tants anys de mímica regionalista a banda i banda del Pirineus, Mistral concloïa que no se n'ha tret res. Molta literatura, sí; però res de tan essencial per la pervivència col·lectiva com la conquesta de l'escola. La veritat és que Mistral tenia raó, però que tenia raó a mitges. Perquè fonamentava el seu pessimisme en clau estrictament francesa. I és que el català, a Catalunya, no era sentit, o ja no era sentit «com una estrangera ó una excomunicada». Cap al 1893 hi començava a haver associacions polítiques, tant de dreta com d'esquerra, que maldaven «per reclamar lo dret de viure, per reclamar reparacions en favor de la llengua dels electors que l'han nombrat».¹⁷ Per aquest cantó, la Provença tenia ben poc a veure amb Catalunya. Les paraules de Mistral, formulades davant d'un auditori de catalanistes més o menys convençuts, degueren semblar una excusa.

Una excusa més? Ben mirat, la història del Felibratge, d'ençà de la seva creació el 1854, és plena d'evasives cap al catalanisme. Sobre el paper, la devoció a Santa Estela havia de reunir «tóuti li letru que praticon nosto lengo, dins tóuti li país de Franço o d'Espagno ounte lis ome dison o» («tota la gent de lletres que practica la nostra llengua, en tots els països de França i d'Espanya on els homes diuen oc»)¹⁸ També sobre els papers fundacionals, el Felibratge establia una «mantenença» regional catalana, on figurava una considerable nòmina d'escriptors dels països catalanoparlants: Marian Aguiló, Adolf Blanch, Victor Balaguer (assessor per Catalunya), Antoni Camps, Jaume Collell, Joan Cortada, Lluís Cutchet, Tomàs Forteza, Teodor Llorente, Manuel Milà i Fontanals, Joan Montserrat (vicecanceller general), Josep L. Pons i Gallarza, Josep M. Quadrado, Vincent V. Querol, Albert de Quintana (síndic de Catalunya), Jeroni Rosselló, Frederic Soler, Josep M. Torres, Pere Antoni Torres i Jacint Verdaguer. S'havien negat a participar-hi Antoni de Bofarull i Damas Calvet.¹⁹

Tot això en teoria. La realitat era una mica diferent. Un episodi resumiria la des preocupació felibre de la major part dels *letru* de la banda hispànica. El 1874, l'in-

16. JOUVEAU, *Histoire du Félibrige*, p. 211.

17. J. MISTRAL [= MISTRAL], «Jochs Florals de Barcelona», *La Renaixença*, 14-5-1893, p. 4.275.

18. «Crounico felibrenco pèr 1876», *Armana Provençau per lou bèl an de Diéu 1877*, Avinyó: J. Roumanille, 1876, p. 9.

19. JOUVEAU, *Histoire du Félibrige*, p. 34.

tent de constituir una Acadèmia de la Llengua d'Oc havia fet figa, tant pel monocrismisme provençal com per la inhibició catalana. Mistral i el seu estat major no van transigir gens a l'hora d'assuaujar la dictadura avinyonesa, perimetrada i pairal. Pel que fa als escriptors del sud del Pirineus, s'hi va donar una retracció inversament proporcional. De la vintena de delegats que haurien hagut de proveir l'Acadèmia, Albert de Quintana només en va trobar sis de disponibles: Víctor Balaguer, Jeroni Rosselló, Lluís Pons i Gallarza, Tomàs Forteza, Josep M. Quadrado i Teodor Llorente. Tret del primer, tots ells eren certament catalanoescriptors, però no pas «catalans». Els factòtums de la Renaixença no estaven per la feina. Manuel Milà i Fontanals se'n desentenia; Marian Aguiló ronsejava; i Jacint Verdaguer es mostrava, en paraules del felibre Victor Lieutaud, «pas assez indulgent ni remuant pour conquérir des réunions et donner de l'élan au Félibrige en Catalogne».²⁰ Total: l'Acadèmia en qüestió no va arribar a néixer.

Catalanisme, clericalisme

El 1893, tot conspirava perquè es posés fi al malentès. El capolier Gras, tan existencialment aliè a Catalunya, tenia motius de sobres per sentir-se incòmode. Hi feia alguna cosa més que el factor particularista, en això. El republicà Gras devia veure plenament confirmada la seva estranyesa quan, l'endemà de la festa, llegia a la premsa progressista del país coses així: «Celebróse ayer tarde la tradicional fiesta poética, que, completamente desnaturalizada, ha caído en manos de uno de los grupitos catalanistas. Y la están explotando con la peor sombra posible.» A sobre, en aquest mateix article ell figurava com un felibre que «habló, dijo, en nombre de la Francia catalana».²¹

Fèlis Gras, *capoulié* des del 1891, no estava gens habituat a aquell llenguatge. Els primers jocs florals els havia presidits a Carpentras, aprofitant el centenari de la «reunió» de l'antic Comtat de Venissa a França. En la seva estrena, no va deixar passar l'oportunitat de dir quin era el sistema arterial dels felibres: «Adounc, lou disèn e redisèn, davans tout ço que i'a de plus aut, de plus sant e de plus sacra, aparen lou bon pache e lou tendren fin-qu'à la mort. Avèn qu'uno maire, es la França; avèn qu'uno patrio, es la França; avèn qu'un ourguei, es d'estre bon Comtadin e bon Francés!» («Per tant, ho diem i ho rediem, davant de tot el que hi ha de més alt, de més sant i de més sagrat, defensem el bon pacte i el mantindrem fins a la mort. Només tenim una mare, que és França; només tenim una pàtria, que és França;

20. T. LLORENTE FALCÓ, *Mistral i Llorente (Recull de notícies i impressions)*, València: L'Estel, s.d. [1932], p. 128.

21. «Juegos Florales», *La Publicidad*, 8-V-1893, p. 1.

tenim un orgull, que és ser bons comtadins i bons francesos!»).²² Gras no podia pas ser catalanista perquè no era català. Ara veia que no podia pas ser catalanista per un altre motiu. Els catalanistes, a més de viure separats físicament de la Provença literària, en vivien separats moralment. No tenien el més petit fervor republicà, la més petita pulsio llibertària, la més petita genuflexió anticlerical. Al contrari. Els Jocs Florals del 1893 van suposar la infiltració del clericalisme militant en el moll de l'os del catalanisme literari. L'elecció del bisbe Josep Morgades com a mantenidor-president del Consistori obeïa a diverses causes. Va ser decisiu, en aquest sentit, el vot particular del capellà-poeta Jacint Verdaguer, que necessitava congraciar-se amb el seu bisbe en uns moments delicats de la seva relació.²³ També hi va ajudar el fet que Morgades hagués sigut l'artífex de la restauració del monestir de Ripoll, que el 1893 complia el mil·lenari. Designant un bisbe president dels Jocs, la Catalunya cristiana s'hipostasiava en la Catalunya literàriament catalana.

Els altaveus del jocfloralisme oficial abonaven una tal reencarnació. Per ells, Morgades era «un preclaríssim instrument de que Deu s'ha valgut pera empènyer cap endavant l'obra del Regionalisme català». Els Jocs Florals de Barcelona constituïen, «mes que una festa espontàneament poètica, un moviment polítich-social pera la rehabilitació de nostra Catalunya». Per tant, «¿de quina transcendencia ha d'ésser l'estar presidits per la personalitat d'un Príncep de l'Església, de tant alta significació com lo Dr. Morgades, pera donar a compèndrer a tothom que entre'ls catalanistas hi ha encara seny y recte esperit pera endreçar la propagació de llurs ideals per vies apartadas de tota sort de desvaris y exageracions, ab l'esguart sempre fixo vers los objectius que constituheixen los llegendims elements en que deu basarse lo veritable patriotisme!»²⁴

El dilluns 8 de maig del 1893 Gras va pujar a Montserrat, seguint els passos dels seus predecessors del 1868. Tampoc l'hi va acompanyar Morgades, que, a part de president del Consistori, era el bisbe titular de la muntanya santificada. A la tarda, la Lliga de Catalunya va oferir al capolier una recepció a la Sala de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. Escissió del Centre Català que havia dirigit el republicà i francmaçó Valentí Almirall, la Lliga Catalana aglutinava les energies d'un catalanisme eminentment estàtic, el mateix que el 1891 havia promogut la Unió Catalanista i, l'any següent, les *Bases pera la Constitució Regional Catalana*. Convé recalcar que, pel que fa a les relacions entre l'Església i l'Estat, les famoses Bases de Manresa estipulaven que «se mantindrán aquellas, mentres abduas potestats de comú

22. F. GRAS, *Discours de Félix Gras, Capoulié dóu Felibrige i Jo Flourau de Carpentras. 15 de setembre 1891*, Avinyó: Roumanille, 1891, p. 4.

23. Vegeu carta de Josep Morgades a Jacint Verdaguer, I-II-1893: *Epistolari Jacint Verdaguer*, VIII, Barcelona: Barcino, 1984, p. 72.

24. «Dietari del Principat», *La Veü del Montserrat*, XV: núm. 47, 19-11-1892, p. 373.

acort no las modifiquin».²⁵ Els que el 8 de maig van homenatjar Gras a la Casa de la Ciutat no eren sinó una prolongació, sociològica i espiritual, de les forces vives que l'havien aplaudit a la Llotja.

Contra Jacint Verdaguer

Per acabar-ho d'adobar, les últimes hores de Gras entre els catalanistes no van desmerèixer les seves impressions preliminars. El dimarts 9, el capolier va viure la consagració de la seva solitud catalana. Llavors sí que va poder tornar a coincidir amb el bisbe Morgades, en el dinar organitzat per Claudi López Bru, segon marquès de Comillas, al seu casal de Barcelona. A més de Gras i del bisbe, hi estaven convidats Jacint Verdaguer, capellà domèstic i almoïner dels Comillas. L'autor de *Li carbounié*, per consegüent, va haver de compartir taula amb el seu admirat poeta, però també amb la primera fortuna d'Espanya i amb el líder de la confessionalitat catalanista. Tant Verdaguer com Gras ignoraven el que no ignoraven els altres convidats: que el dinar formava par d'una conxorxa, la principal víctima de la qual seria l'home que Morgades no feia gaire havia coronat a Ripoll «poeta de Catalunya».²⁶ En efecte: «En Mayo de 1893, después de la fiesta poética de los Juegos Florales, el señor Obispo de Vich, Doctor Morgades, fué invitado á comer en Casa López, en compañía del felibre D. Félix Gras. Terminada la comida, los señores Marqués y el Obispo de Vich dijeron á Mosén Jacinto que, por motivos de salud le mandaban salir de Barcelona.»²⁷

Fèlix Gras va haver d'assistir doncs a una de les escenes més fortes que hi podia haver. Al final del repàs, el prelat va agafar a part Mossèn Cinto per ordenar-li que deixés Barcelona i s'instal·lés a Vic. El dimarts 9 de maig del 1893 és el punt d'inflexió del «drama» de Mossèn Cinto. És el primer dia del desterrament d'un capellà-poeta acusat de pràctiques poc ortodoxes, i al final de desobediència pertinaç a l'autoritat. Verdaguer retindrà per sempre la data: «Pel mes de maig de l'any 1893, després dels Jocs Florals, se m'allunyà traïdorament de Barcelona, amb la tàcita nota de boig, donant-me a mi l'excusa d'anar dos mesos a fora a cuidar ma salut, que, gràcies a Déu, no necessitava remeis.»²⁸ «Males postres tinguí!», va escriure molt després dels fets.²⁹ Mossèn Cinto recordarà tota la vida un dinar que en principi només hauria hagut de complimentar l'amic provençal.

25. UNIÓ CATALANISTA, *Bases pera la Constitució Regional Catalana acordades per la Assamblea de delegats celebrada á Manresa los días 25, 26 y 27 de Mars de 1892*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, 1900, p. 6.

26. J. TORRENT I FÀBREGAS, *Mossèn Cinto a la Gleva. La gestació del drama verdaguerià*, Barcelona: Barcino, 1965, p. 14.

27. J. GÜELL, *Vida íntima de Mosén Jacinto Verdaguer; Pbro.*, Barcelona: Imprenta El Siglo XX, 1911, p. 105.

28. J. VERDAGUER, *En defensa pròpia*, Barcelona: Tusquets, 2002, p. 39.

29. *Ibidem*, p. 49.

Des d'un racó del palau de Portaferriça, l'hereu Comillas va veure l'escena de l'admonició episcopal i de l'ajupiment del poeta: «Como yo los veía de arriba abajo, no podía observar sus gestos; pero, por la posición de las cabezas, me parecía que, al dialogar, no se miraban entre sí, en los ojos, sino que los dos [el bisbe i Verdaguer] tenían la vista dirigida al suelo. Después de un largo rato cesó el sonido de las dos voces y hubo un momento de absoluto silencio. Yo pensé: El Padre Verdaguer no quiere obedecer [...]. Volvieron las voces a oirse como un susurro lejano, sin interrupción. Siguió otra pausa, y entonces Verdaguer se levantó. Yo casi no respiraba para no moverme... Verdaguer, contrariamente a lo que yo esperaba, frente al Obispo, hincó una rodilla en tierra y le besó el anillo, mientras el prelado levantaba la diestra para bendecirle.»³⁰

Poques hores després d'haver presenciat un espectacle tan purament medieval, Fèlis Gras se'n torna a l'Hotel Oriente, guarda la *Coupo Santo* dins el seu equipatge i enfila cap a la raquítica i provincial «estació de França». Un tren se l'endurà a Portbou, i un altre a Carcassona, on el dimecres 10 es festejava la Santa Estela. Aquest cop sí que coincidiria amb Mistral. Davant seu i dels seus felibres, allí el capolier es va expressar com un albigeista de combat, com allò que en solem dir un «felibre roig»:

Es bèn verai que mi man paupon li paret de la ciéuta glouriouso, li pèiro de la Porto-Narbouneso, d'aquello salo di Chivalié, ounte, i'a sièis siècle, lou viscomte de Beziés cridavo: *Toloz!* *Provensa!* qu'acò voulié dire: Lumiero! Liberta! contro li crid de: Mountfort! Mountfort! qu'acò volié dire: infèr! esclavitud!

Es bèn verai que mi pèd trepejon la bello, la santo, la martiro, la roujo terro albigeso; terro arouzado dóu sang, terro endrudido dis os de nòsti paire que mouriguèron pèr sa fe e pèr la Patrio, souto la destrau de la guerro o dins lou fiò de l'Enquisicioun!

Pasmens acò noun es encaro lou «Revenge de Muret».

(És veritat que les meves mans palpen les parets de la ciutat gloriosa, les pedres de la Porta Narbonesa, d'aquella sala dels Cavallers on, fa sis segles, el vescomte de Besers cridava: Tolosa! Provença! Que vol dir: Llum! Llibertat! Contra els crits de Montfort! Montfort! Que vol dir: Esclavatge!

És veritat que els meus peus trepitgen la bella, la santa, la màrtir, la vermella terra albigesa; terra regada amb sang, terra fertilitzada amb els ossos dels nostres pares, que van morir per la seva fe i per la Pàtria, sota la destreal de la guerra o en el foc de la Inquisició.

30. CONDE DE GÜELL, *Apuntes de recuerdos*, II, Barcelona: Industrias Gráficas El Siglo XX, 1927, p. 190-191. Darrerament, Lluïsa Plans i Girabal ha posat objeccions fonamentades a la veracitat dels records del comte de Güell, en l'estudi introductor i a J. VERDAGUER, *En defensa pròpia*, Vic: Eumo, 2012, p. 66-67 i 179-180.

Tanmateix, això no és pas, encara, la «Revenja de Muret»).³¹

Entre les perplexitats catalanes de Gras i el seu abrandament a Carcassona, hi ha una relació causal? No necessàriament. En tot cas, del que podem estar segurs és que, a Barcelona, Gras no tan sols va cancel·lar unes relacions institucionals que feia temps que no funcionaven, sinó que sobretot va reforçar la seva convicció antiga, que, com manifestava al frontispici de *Li carbounié*, deia: «Ame moun vilage mai que toun vilage / Ame ma Prouvènço mai que ta Prouvinço. / Ame la Franço mai que tout!» («Estimo el meu poble més que el teu poble, / estimo la meva Provença més que la teva província, / estimo França més que tot!»).³² Abans de morir, el 1901, el capolier va disposar que aquells versos fossin gravats com a epitafi a la seva tomba, situada al peu del mont Ventor.

Els altres catalans

A part dels catalans situacionistes, n'hi havia uns altres. Hi havia els que, com vèiem que denunciava *La Veu de Catalunya*, es dedicaven a promoure «tota sort de desvaris y exageracions». Hi havia un catalanisme heterodox, intel·lectualitzat i minoritari, que combatia el clericalisme, el monarquisme, el localisme fofu dels Jocs Florals. Hi havia els que oposaven a la trilogia confessional «fe, pàtria, amor», contrafort de les justes poètiques barcelonines des de la seva refundació el 1859, el lema seglar de «progrés, virtut, amor». Hi havia els que, com deia Torras i Bages a propòsit dels perills de la nova literatura, feien de la contemplació de la història «una cosa idèntica a la contemplació del sistema planetari». ³³ Durant els anys del sexenni progressista, i particularment en l'interim republicà del 1873-1874, el catalanisme avançat pugnarà per fer-se un lloc preponderant dins l'escena mental del país. En l'àmbit de la lletra impresa, produirà les primeres publicacions massives en l'idioma popular: popular perquè era el més viu, i popular perquè era el del poble. El 1870 surt el setmanari *La Campana de Gracia*; dos anys després, *La Esquella de la Torratxa*. El 1873 Josep Narcís Roca i Farreras teoritza sobre «el catalanisme progressiu».

31. «Discours dóu capoulié En Fêlis Gras a Carcassouno», *Armana Prouvençau pèr lou bèl an de Diéu 1894*, Avinyó: J. Roumanille, 1893, p. 14.

32. F. GRAS, *Li carbounié. Epoupèio en XII cant*, Avinyó: Roumanille, 1886, s.p. Val a dir que Víctor Balaguer va aprofitar aquella «divisa» jacobina a *El Regionalismo y los Juegos Florales*, Vilanova i la Geltrú: Biblioteca-Museo-Balaguer, 1897, p. 104-105.

33. J. TORRAS I BAGES, «Catalanisme y masonisme», *La Veu del Montserrat*, IX: núm. 20, 15-5-1886, p. 2. Reproduït a «Els Jocs Florals i les corrents maçòniques», *La tradició catalana* [Barcelona, 1892], I: *Obres completes de l'Il·lm. Senyor Dr. Josep Torras i Bages. Edició definitiva*, VI, Barcelona: Biblioteca Balmes, 1935, p. 107.

Amb la restauració monàrquica del 1875, el centre de l'hegemonia ideològica del catalanisme es mou. En endavant, qualsevol traça de republicanisme camparà per les vores del sistema instituït. Cosa que li reportarà un èxit bastant relatiu, com prova la vida efímera del *Diari Catalá* (1879-1881), animat per Valentí Almirall. En van agafar el relleu els joves que el 1881 fundaven la revista *L'Avens*. Aquest producte aviat es va convertir en un revulsiu de primera classe, singularitzat per la seva oposició frontal al conservadorisme polític, al particularisme antropològic i al tradicionalisme moral. Tot alhora. Les aspiracions de la nova revista ja figuren detallades en el seu primer número: «En lo catalanisme existeixen avuy dos partits complertament oposats. Los uns son sectaris de las ideyas més enderreras y rebuscan per làpidas y pergamins, termes antiquats pera que'ls qu'ells creuhen ignorants no las entenguin; los altres vislumbrant lo lluminós astre de la Llibertat, se fan càrrech de que las cosas cambian ab lo transcurs dels sigles.»³⁴

Doncs bé. Els joves intel·lectuals de *L'Avenç* van viure en primera línia l'estupefacció de Fèlis Gras. El promotor de la revista, Jaume Massó Torrents, era membre suplent del consistori del 1893. Per molt que es mirés amb distància la festa anual de les lletres catalanes, no la podia pas ignorar. Menys encara podia negligir la presència d'un regionalista francès, que en el fons era un dels seus. Que era més que això. Gras devia aparèixer, als ulls dels jovenets de *L'Avenç*, com un apòstol de la irradiació civilitzadora al món. No calia que coneguessin les seves paraules a Carpentras per tenir-ne la certesa. Tot i no conèixer-les, hi combregaven. Combregaven amb el felibre que havia dit (i publicat naturalment en versió doble, provençal-francès), en la seva estrena com a *capoulié*: «O douço, o franco, o reviscolanto gaieta franceso! Tu que tires ta sabo de la bello joio, de l'estrambord miejournal, t'amous-ses pas, t'esvalgues jamai, car ta fin sarié la fin de la douminaçioun inteleitualo de la Franço sus lou mounde entié» («Oh dolça, oh franca, oh reviscolant alegria francesa! Tu que treus la teva saba de la bella joia, de l'entusiasme meridional, no t'apaguessis pas, no et dissipessis mai, ja que la teva fi seria la fi de la dominació intel·lectual de França sobre tot el món»)³⁵.

Al capolier se l'havia de desagreujar. Perquè, per Massó i companyia, els catalans li havien girat la cara: «No se li ha fet cap grand rebuda, i la cançó del grand poeta provençal va pareixe quasi com una etzegallada en les festes jog-floralesques d'aquest any. La nostra gent hi ha mitj rigut com devant d'una criaturada, la nostra gent imbecilment seria; i hem vist deixat mitj de recó al primer dels nostros ostes, al que venia a representar tot el mitj-die de França. La gent fugia d'ell, del francès am qui calia parlar en francès, felibre suspecte an els mossens, per a anar-s'en tots amb

34. «Nostre propòsit», *L'Avens*, I: núm. 1, 3-7-1881, p. 1.

35 F. GRAS, *Discours...*, p. 8.

en Brañas, amb l'espanyol am qui al menos podien parlar en castellà, regionalista catòlic com els de la terra. En unes festes poètiques ha sigut molt menos considerat qu'el catedràtic gallego un literat de la talla d'en Fèlis Gras, que podria donar lliçons d'istil i de tot an els nostros literats de certamen. El capoulié es devia esperar una altra rebuda; però, més que la fredor am què s'el va rebre, devia sorprendre'l l'aspecte catòlic del moviment catalanista. Entre bisbes i canonges, sentint parlar contínuament de l'Església i de la protecció dels sants, avia de creure trobar-se devant d'un moviment purament clerical i avia de sentir-se tot desil·lusionat i tot encongít. La visita dels de *L'Avenç* devia ser-li un consol. Al veure'ns, com pressentint qu'eram uns altres, la primera paraula qu'ens va dir: "Je suis un révolutionnaire!" I vam simpatisar de seguida, ell, l'oste suspecte, nosaltros, els excomunicats del catalanisme.»³⁶

Un cop tancats els Jocs del 1893, els promotors de *L'Avenç* es van afanyar a trametre al visitant «francès» diversos números de la revista. Gras s'havia de fer la idea que el país dels catalans no era el que li havien dit que era els senyors de la Lliga de Catalunya o els dòmines del palau episcopal. En la carta que acusarà recepció d'aquells papers, signada a Avinyó el 27 de juny, Gras confessa: «Je dois vous dire que cette lecture a un peu modifié mon impression sur votre beau pays de Catalogne.»³⁷ Els joves de *L'Avenç* representaven el revers de la moneda que li havien venut durant els actes de maig. Ells integraven «la vraie jeunesse de l'avenir», l'única capaça d'impulsar l'«autonomie régionale et [...] la liberté politique absolue que nous avons conquise ici grâce à notre belle et sublime Révolution». Els joves modernistes havien de transposar les llibertats nacionals *franceses* a Catalunya.³⁸

Quins articles van fer canviar d'opinió Gras? És fàcil saber-ho, limitant-nos a mirar els números de *L'Avenç* que van de la celebració dels Jocs a la data de la seva carta. En sobresurten tres. D'entrada, hi ha l'escrit d'Alexandre Cortada sobre «El nou autonomisme català», que sembla fet a mida per complaure el capolier extraviat dins la Barcelona retrògrada. Segurament es tracta d'una primera declaració de francesisme exprés, cultural però també polític, que al cap d'uns anys, amb la crisi de la fi de segle, adquirirà una volada extraordinària. Entre alguns catalans d'esquerra, o d'esquerra extrema, la seducció francesa arribava «am les idees descentralisadores que comencen a correr en aquêt país: el *felibrige* dels provençals, el federalisme dels radicals i socialistes a l'istil de Xavier de Ricard, i el municipalisme

36. «Una carta d'En Felis Gras», *L'Avenç*, V: núms. 11-12, 15/30-6-1893, p. 191-192.

37. Fons Jaume Massó i Torrents, Correspondència, Biblioteca de Catalunya, ms. 1702.

38. A. RAFANELL, «La il·lusió francesa», *Notícies d'abans d'ahir: Llengua i cultura catalanes al segle XX*, Barcelona: Acontravent, 2011, p. 17-72; també J. COLL I AMARGÓS, «Annexionisme i catalanisme: la visita de l'esquadra francesa de la Mediterrània a Barcelona», *El catalanisme conservador davant l'afer Dreyfus (1894-1906)*, Barcelona: Curial, 1994, p. 112-120.

comunista dels socialistes, anarquistes i de tots els proudhonians». Segons Cortada, allò no era pas cap miratge. Els felibres tenen prou entitat per complementar el progrés franco-francès amb les especificitats locals. Era la revolució pendent a França. Era la revolució que s'havia de fer a Catalunya: «Quand se vol construir un edifici de nou, s'ha de començar abans per tirar el vell a terra del tot, fins els fonaments, sinó, en llog de fer res de nou, no més es fan que remendos.» Res a veure amb el proteccionisme, el clericalisme, el jocfloralisme, el corporativisme de Manresa. Res a veure, en suma, amb el «catalanisme». Només és de fora que «ens hà de venir tota la força de regeneració per sortir-nos de la postració en qu'are vivim».³⁹

Però els textos de *L'Avenç* que més degueren seduir Gras van ser, com és natural, els que glossaven els actes floralescos d'aquell any i el paper que hi havia tingut ell mateix. La carregada dels avençats catalans contra el bisbe de Vic era gloriosa. Acusaven el seu discurs de «regionalisme manso», i Morgades, de ser «un soldat de l'Església i [...] un funcionari de l'estat espanyol», les paraules del qual només podien satisfer els catalanistes de missa. D'on es deduïa que el catalanisme «és un entrebanc per al nacionalisme català».⁴⁰ En el número següent, els redactors de *L'Avenç* insistien en la idea, i inclús anaven més enllà. Els catalanistes oficials es distingien pel seu «anti-francesisme», perquè solien considerar els francesos com a «enemigs tradicionals de nostra *aymada* patria». No s'adonaven que «parlar mal de França és fer espanyolisme», era beneir la partició del mapa de les nacionalitats. Davant de tot això, el parlament del cap del *Felibrige* «ha sigut com una alenada d'aire pur vingut de l'assoleïada Provença a través d'aquestes fronteres bordes vulgudes per centralistes i regionalistes, el més grand obstacle per a la fraternitat dels pobles; fraternitat qu'el nostre oste ha vulgut simbolisar en la seva bandera nacional. En mitj de tant espanyolisme, ens ha agradat i calia aquesta nota francesista». La frontera que aixecava la ideologia dels catalanistes conservadors era més alta que la de la llengua.⁴¹

Amb aquelles mostres de solidaritat, Fèlis Gras va descobrir un nou món català, i va lamentar no haver-lo vist abans. *L'Avenç* només va traduir una part molt petita de la carta de Gras. En va ometre tota la mirada que projectava sobre la realitat, física i moral, dels catalans. Val la pena reproduir-ne el gros:⁴²

Oui, la Révolution, qui a tué la monarchie et a proclamé les Droits de l'Homme, nous a donnée la liberté politique absolue, mais elle ne nous a pas donnée cette

39. A. CORTADA, «El nou autonomisme català», *L'Avenç*, 2a època, V: núm. 9, 15-5-1893, p. 129-135.

40. «Revista general», *L'Avenç*, 2a època., V: núm. 9, 15-5-1893, p. 141.

41. «En Felis Gras en els Jogs Florals», *L'Avenç*, 2a època, V: núm. 10, 31-5-1893, p. 159.

42. Un breu fragment d'aquest manuscrit ja va ser publicat dins E. VALENTÍ FÍOL, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona: Ariel, 1977, p. 177, n. 22.

autonomie administrative de la Commune que nous revendiquons aujourd'hui, les uns sous la forme du fédéralisme, les autres sous la forme du régionalisme, d'autres enfin en se disant simplement décentralisateurs.

J'ai beaucoup admiré votre belle ville de Barcelone, ses richesses, ses monuments, sa population active, mais j'ai été frappé de son isolement: une distribution de lettres par jour! Un chemin de fer à voie unique! Pas de service régulier de bateaux pour les ports de la Méditerranée. J'ai cherché des yeux, mais en vain, dans la compagnie, depuis la frontière jusqu'à Barcelone, une route, un chemin, une voiture, une charrette, ni en allant ni en retournant je ne les ai vus.

Beaucoup de villages, de [*il·legible*] champs de blé et d'immenses champs de fèves; de petites maisons et de grandes églises. Le clergé tient beaucoup de place chez vous; certes je n'ai pas à m'en plaindre, il m'a très bien accueilli; quoique je lui fus suspect, mais je crois avoir compris que son autorité est très grande et que la majorité, pour ne pas dire la population entière, lui obéit aveuglément. Or, si votre clergé a l'esprit rétrograde comme le notre vous n'arriverez à rien si vous ne lui enlevez pas, pour tous les moyens, son pouvoir et son autorité. Le plus grand bien qui pourrait arriver pour l'humanité serait la fédération des trois nations latines France, Espagne, Italie erigées en républiques indépendantes mais acceptant une constitution unique basée sur les grands principes de la Révolution. Mais si vous ne vous tournez pas vers cette aurore de notre Révolution, si vous êtes livrés seuls à vos propres forces contre l'esprit clérical et réactionnaire si puissant chez vous, il vous faudra plus d'un siècle pour faire un pas. Mais je vois déjà le parti clérical prendre la direction de ce mouvement d'indépendance régionale, et le jour où vous aviserez à triompher, il le fera tourner à son profit, et, prenez y garde, le jour où vous croirez tenir la victoire vous tomberez peut être à votre défaite. Le fanatisme a toujours été et sera toujours l'ennemi de la liberté et le serviteur du despotisme.

Je me résume: faites votre évolution politique, non avec, mais contre le parti clérical, et prenez pour base les principes de la Révolution Française, principes qui sont écrits dans sa Déclaration des droits de l'homme et du citoyen. Voici ce qu'a dit un des plus grands philosophes du siècle, Émile Accolas: «La Déclaration des Droits de l'Homme est le plus haut mouvement législatif de la philosophie politique, le texte le plus considérable qui ait été promulgué dans aucun temps, chez aucun peuple; l'étonnante formule qui a résumé, au dernier siècle, les efforts de la pensée humaine durant deux mille ans, et qui contient les bases essentielles de toutes les transformations de l'avenir.»

El capolier Fèlis Gras tenia una missió, que consistia a convertir els llatins a la fe laica dels Drets de l'Home. Com diu el seu biògraf Félix Bertrand, Gras en tot moment va pretendre «enseigner aux races de la terre le chemin lumineux de la

civilisation vers le beau idéal». ⁴³ Poc abans de desembarcar a Barcelona, el capolier havia publicat un *Catechisme dóu bon felibre* en què fixava els tres objectius que havien de guiar l'actuació dels restauradors de la llengua d'oc. El primer el centrava en el respecte de la llei natural, això és, en «l'abolimen dóu gouvèr dis ome espés e la soumessioun de tóuti à la simplo lèi ditado pèr la Naturo e escricho pèr lou Pouèto» («l'abolició del govern dels homes joiosos i la submissió de tots a la simple llei dictada per la Naturalesa i escrita pel Poeta»); el segon, en l'«afoundramen de tóuti li bàrri e escafamen de tóuti li raro, pèr que lis ome se parlon e se couneigon sènso se mescla ni s'abastardi de raço à raço» (l'«esfondrament de totes les muralles i l'esclafament de tots els límits, perquè els homes es parlin i es coneguïn sense mesclar-se ni embastardir-se de raça a raça»); i l'últim objectiu, que qualificava literalment de «misteriós», consistiria a «ensigna lou respèt de tóuti li langage e de garda coume un viatique aquéu de soun brès» («ensenyar el respecte a tots els llenguatges i de guardar com un viàtic el del bressol»).

Com a Orfeu, als bons felibres els tocava reservar la seva adoració per a les tres flames de la Bellesa: el Sol, la Dona, el Pensament. Tot plegat en el marc de les set «nacions» que Mistral havia designat com l'*Empèri dóu Solèu*: la Itàlia del nord, la Itàlia del sud, la França del migjorn, la França septentrional, l'Espanya del nord i l'Espanya meridional. Era la «idea llatina», contrapès del germanisme triomfant des del 1871. ⁴⁴ I tot això fins al punt de dictar que «noun devèn marida nosto fiho, nosto sorre, nosto parènto em' un mascle d'uno raço noun latino» («no hem de casar les nostres filles, les nostres germanes, les nostres parentes, amb un mascle d'una raça no llatina»). I tot plegat amb la mira posada a «sagela de soun sang li Dre de l'Ome» («segellar amb la seva sang els Drets de l'Home»). ⁴⁵

Potser sí que les intermitències del bisbe de Vic en els fastos dels primers dies de maig del 1893 tenien una motivació substantiva. Tothom reconeixia el convidat estranger com un «felibre romàntic». ⁴⁶ Hi havia romàntics i romàntics, per això. Gras era practicant d'un romanticisme neopagà, d'una adaptació místèrica, para-maçònica, del Felibratge. Del Felibratge d'abans del trauma del 1870, i de la rectificació posterior. Era un girondí de la Tercera República, i del 1792. El 1896, el capolier Gras havia publicat l'obra que el faria més popular. Es tracta de *Li Rouge dóu Miéjour*, una de les poquíssimes novel·les escrites en provençal d'ençà de la

43. F. BERTRAND, *Félix Gras et son oeuvre, 1844-1901*, Menton: Impr. Coopérative Mentonnaise, 1908. Trec la citació d'Ad. van BEVER, *Les Poètes du Terroir du XVe siècle au XXe siècle*, IV, París: Librairie Ch. Delagrave, s.d. [c. 1922], p. 394.

44. VEUGE R. LAFONT, *Mistral ou l'illusion*, París: Plon, 1954; R. BARTHE, *L'idée latine*, Tolosa: IEO, 1962; P. GACHE, *L'idée latine de Roger Barthe*, Rodés: Subervie, 1958; F. GARAVINI, *L'Empèri dóu Soulèu: La ragione dialettale nella Francia d'oc*, Nàpols-Milà: Ricciardi, 1967.

45. F. GRAS, *Catechisme dóu bon felibre*, Avinyó: Empremarié di fraire Seguin, 1892. N'hi ha una versió en línia: <http://sites.univ-provence.fr/tresoc/libre/integral/libr0422.pdf>.

46. VEUGE M. FAURE, *Un félibre romantique (M. Félix Gras)*, París: Maisonneuve, 1877.

fundació del Felibratge. Aquells «rojos del Migdia» eren els marselesos que havien participat en la jornada del 10 d'agost del 1792, crucial per la Revolució, decisiva a l'hora d'imposar el viratge republicà del nou règim. Eren els marselesos que van acabar donant nom a l'himne «nacional» de la nova França. Com el Victor Hugo de *Quatre-vingt-treize* (1874), que narra la revolució a la Bretanya, Gras presenta una pàgina de la història local inserida en la gran història francesa. Però Gras ho fa en «llengua regional».

La llei del divorci

Robert Lafont va definir l'actitud de Fèlis Gras a Catalunya com la personificació de la contradicció. El poeta albigeista, l'anticlerical furibund, el provençalista retòric, va topar al Principat amb una humanitat que es trobava a les seves antípodes. Al cap i a la fi, ell no era sinó «un republicà francès, nacionalista i jacobí». Ni la situació espanyola ni la catalana no presentaven cap punt de contacte amb les seves expectatives. La *gaffe* de Gras va consistir a confondre, d'una manera «ben francesa», la realitat local amb la universal.⁴⁷ Els actes del 1893 van constituir l'última gran evasiva del *Felibrige* respecte al catalanisme. A partir d'ara, ja no en caldrà cap més. Els majorals del cantó hispànic del moviment van trobar l'ocasió òptima per plegar veles, i van dimitir en ple. L'*Armana Prouvençau* ho registrava amb un molt escàs dramatisme: «Au courrènt d'aquéu viage, lou capoulié aproufichè pèr acampa li majourau de Catalougno e coustatè, à soun grand regrèt, que lou Counsis-tòri catalan tenié plus sesiho. Alor se deliberè que li majourau catalan se demetien d'aquéu titre e prenien pèr l'aveni aquèu de Sòci dóu Felibrige tau qu'es establi pèr l'Estatut» («Durant aquell viatge, el capolier va aprofitar per reunir els majorals de Catalunya i va constatar, a desgrat seu, que el Consistori català ja no es convocava. Llavors va decidir que els majorals catalans dimitissin d'aquell títol i en endavant prenguessin el de socis del Felibratge com s'estableix en els Estatuts»).⁴⁸ O sigui que, arran dels Jocs Florals de Barcelona del 1893, es va adoptar el determini de considerar els catalans «estrangers als països d'oc», tal com conceptuaven els estatuts del 1876 els *sòci* del moviment.⁴⁹

Però no s'ha pas de veure el que no hi ha. En el seu estudi clàssic, Artur Bladé Desumvila diu que el trencament catalano-provençal va ser degut a les «derivacions

47. R. LAFONT, «Épileg», dins A. RAFANELL, *La il·lusió occitana. La llengua dels catalans, entre Espanya i França*, II, Barcelona: Quaderns Crema, 2006, p. 1.430-1.431.

48. *Armana Prouvençau per lou bèl an de Diéu 1894*, p. 10-11.

49. G. JOURDANNE, *Histoire du Félibrige (1854-1896)*, Avinyó: Roumanille, 1897, p. 76.

insospitades» que anava prenent el Felibratge, i a la por francesa d'un contagi del nacionalisme català embrionari.⁵⁰ Certament, el 1892 uns quants felibres de París s'havien declarat partidaris del federalisme, i n'havien fet programa. L'episodi és prou conegut.⁵¹ Tanmateix, hem de pensar que hi va haver factors de divergència molt més potents que aquest. A pesar de l'estranyesa que els podia causar la fonètica del *capoulié*, potser la més allunyada de la seva que hi podia haver dins el conjunt occità, els jocfloralistes catalans del 1893 no van pas deixar de creure que el provençal participava, com deien els anuncis de la festa, de «las regions en que's parla catalá ó lenguas similars ó derivadas de la nostra». El que sobretot van deixar de creure els literats catalans va ser que el món de referències dels confreres sudfrancesos era el mateix que el seu.

No sabem pas quants dels majorals catalans del Felibratge coneixien ben bé, abans del 1893, la ideologia de Gras. Si més no, un d'ells –Mossèn Cinto– sí que en tenia notícia, ja que va posseir un exemplar del famós discurs del capolier als Jocs Florals de Carpentras, dedicat en provençal pel seu autor.⁵² És un discurs que supura, tot ell, francesitat, francesisme. Cap al final del seu parlament, Gras sentenciava: «La gardaren, nosto ardènto, nosto amistadouso lengo prouvençalo, car elo es la sorre de la grando, de la bello lengo naciounalo, la lengo franceso –que n'en sara pas jalouso, saup que sa sorre es bono e braveto, e que ié prestara si riban e si beloio d'Arlatenco o de Coumtadino» («Mantindrem la nostra ardent, afectuosa llengua provençal, perquè és la germana de la gran, de la bella llengua nacional, la llengua francesa –que no n'estarà pas gelosa, perquè sap que la seva germana és bona i amable, a la qual prestarà les seves cintes i els seus guarniments d'arlesiana o de comtadina»).

No hi podia haver res de menys «català» que aquelles paraules. Ni tan sols els altres catalans, els francòfils de *L'Avenç*, podien concordar-hi. El cas és que, quan Massó Torrents és designat mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona, suprimeix del cartell dels premis la possibilitat, establerta pels estatuts, que hi puguin participar autors de «qualsevol dels dialectes del mitjorn de França», com s'havia permès, sense que hi hagués hagut cap controvèrsia, en totes les convocatòries anteriors.⁵⁴ Els jocs de la futura relació catalano-provençal eren fets.

50. A. BLADÉ DESUMVILA, *Felibres i Catalans*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1961, p. 41.

51. Vegeu V. NGUYEN, *Aux origines de l'Action française. Intelligence et politique à l'aube du XXe siècle*, Paris: Fayard, 1991, p. 431-506.

52. Vegeu Fons Verdager de la Biblioteca de Catalunya (Verd. 2-VII-3/19).

53. F. GRAS, *Discours...*, p. 10-12.

54. Cf. *Jochs Florals de Barcelona. Any XXXVI de llur restauració*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, 1894, p. 29 i *Jochs Florals de Barcelona. Any XLI de llur restauració*, Barcelona: Estampa La Renaixensa, 1899, p. 18.